

Ministarstvo pravde
Bosne i Hercegovine

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice
Bosne i Hercegovine

Agencija za ravnopravnost spolova
Bosne i Hercegovine

Da li ste upoznati sa Vašim pravima

Uz podršku Kanada - Bosna i Hercegovina
Projekta pravosudne reforme (JRP)

Finasiranog od strane Kanadske agencije za međunarodni razvoj (CIDA)

POVODOM OBILJEŽAVANJA 8. MARTA

MEĐUNARODNOG DANA ŽENA

s ciljem

- promoviranja prava i zaštite principa ravnopravnosti spolova –
- promoviranja i jačanja demokratskih standarda u Bosni i Hercegovini -
- jačanja efikasnosti provođenja pravde u skladu sa potrebama građana -
- jačanje društva Bosne i Hercegovine u cjelini -

objavljuje

„ Da li ste upoznati sa Vašim pravima? „

Država je dužna osigurati efikasan sistem zaštite Vaših zagarantovanih prava.

Koja su Vaša prava i kako ih zaštititi? Koja su prava Vaše djece i kako ih zaštititi? Izloženi ste nasilju? Šta propisuju zakoni?

Ova publikacija pruža niz korisnih informacija koje će Vam pomoći da se bliže upoznate s Vašim pravima i blagovremeno reagujete. Ujedno ćete saznati i koji državni organ ima obavezu da efikasno djeluje u zaštiti Vaših prava, kao i ko odlučuje o Vašim pravima i obavezama.

SVIJEST O VAŠIM PRAVIMA PRVI JE KORAK DO NJIHOVE ZAŠTITE!

Ova publikacija je štampana i distribuirana na cijelom području Bosne i Hercegovine.

Napomena: Svrha ove publikacije jeste da građankama i građanima Bosne i Hercegovine pruži opće informacije koje proizilaze iz niza zakona, a ne da pruži stručni pravni savjet za neku određenu situaciju. Za dalje postupanje građanke i građani mogu se obratiti nadležnim državnim institucijama, advokatu ili nevladinim organizacijama.

FORUMSKO PITANJE :

(glasanje je otvoreno od 7. do 10. marta 2008. godine, u periodu od 8:00 – 17:00 sati)

Da li smatrate da je ovaj način pružanja informacija građankama i građanima potreban i koristan?

1. DA – poziv na broj telefona: 061 541 818

2. DA, ali sa nekom drugom temom - poziv na broj telefona: 061 541 789

3. NE – poziv na broj telefona: 061 541 792

Napomena: Cijena poziva ili poruke iznosi redovnu cijenu koju plaćate preko Vaše pretplatničke mreže kada upućujete poziv prema BH Telecomu.

HVALA

Ova publikacija je realizirana uz podršku Kanada - BiH Projekta pravosudne reforme (JRP) koji finansira kanadska Vlada putem Kanadske agencije za međunarodni razvoj (CIDA), a implementira Konzorcijum Genivar – Univerzitet Ottawa

Da li maloljetna osoba može sklopiti brak?

Sud u vanparničnom postupku¹, u izuzetnim slučajevima, može dozvoliti sklapanje braka osobi koja je navršila 16 godina života, ukoliko utvrdi da za to postoje opravdani razlozi i da je maloljetna osoba, koja je podnijela prijedlog za davanje dozvole za zaključenje braka, fizički i duševno sposobna za vršenje prava i dužnosti koja proizilaze iz braka, te da je brak u interesu maloljetne osobe koja je podnijela prijedlog.

Prijedlog za davanje dozvole za zaključenje braka općinskom sudu, na čijem području ima prebivalište, odnosno boravište, može podnijeti maloljetna osoba koja namjerava sklopiti brak, nakon čega sud treba saslušati maloljetnog podnosioca prijedloga, njegove roditelje ili staratelje i osobu sa kojom maloljetnik/ca namjerava sklopiti brak.

Sud je također dužan pribaviti mišljenje organa starateljstva i zdravstvenih ustanova kako bi se utvrdile činjenice koje su bitne za donošenje odluke. U slučaju ako se utvrdi da je maloljetna osoba, koja je podnijela prijedlog za zaključenje braka, psihički i fizički zrela za razumijevanje i obavljanje bračnih dužnosti, sud donosi rješenje kojim se odobrava zaključenje braka. Ukoliko sud donese rješenje prema kojem se odbija prijedlog za davanje dozvole za zaključenje braka, pravo na žalbu ima samo maloljetna osoba koja je podnijela prijedlog. Žalba se ulaže sudu koji je vodio sam slučaj.

Kako se sklapa brak?

Informacije o potrebnim dokumentima i uslovima za sklapanje braka mogu se dobiti u svakom matičnom uredu, tj. u svakoj općini na području Bosne i Hercegovine.

Ukoliko matičar utvrdi da su ispunjeni svi uslovi za sklapanje braka, u dogovoru sa budućim bračnim partnerima, matičar će odrediti datum sklapanja braka koji, osim u slučaju opravdanog razloga, ne smije biti kraći od 30 dana (Federacija Bosne i Hercegovine). Prema porodičnom zakonodavstvu Republike Srpske i Brčko Distrikta, dan sklapanja braka matičar određuje u sporazumu sa licima koja žele zaključiti brak. Sklapanju braka, pored bračnih partnera, matičara i općinskog delegata, prisustvuju i dva svjedoka. Svjedok može biti svaka punoljetna osoba koja ima poslovnu sposobnost².

Brak pred vjerskim službenikom može se zaključiti samo ukoliko je prethodno zaključen brak pred matičarem. Budući bračni partneri dužni su vjerskom službeniku predati izvod iz matične knjige vjenčanih. U slučaju ako je sklopljen samo vjerski brak, takav brak ne proizvodi nikakve pravne učinke i djeca rođena u takvoj zajednici smatraju se vanbračnom.

Šta je zajednička, a šta posebna imovina bračnih partnera?

Bračni partneri mogu imati:

- **bračnu stečevinu (zajednička imovina) i**
- **posebnu imovinu**

Bračnu stečevinu čini:

- imovina koju su bračni partneri stekli radom za vrijeme trajanja braka,
- prihodi iz te imovine,
- pokloni koje su bračni partneri dobili za vrijeme trajanja braka (novac, nakit, predmeti), bez obzira na to koji ih je bračni partner primio, osim u slučaju ako se u trenutku davanja poklona iz okolnosti može zaključiti da je davalac poklona imao namjeru dati poklon samo jednom od bračnih partnera,
- dobici od igara na sreću,
- prihodi od intelektualnog vlasništva, ostvareni za vrijeme trajanja braka.

¹Vanparnični postupak je postupak u kojem sud odlučuje o statusnim pitanjima (pitanja koja su vezana za nasljeđivanje, proglašenje nestale osobe umrlom, davanje dozvole za zaključenje braka maloljetne osobe, pitanja koja se tiču starateljstva, usvojenja, itd).

² Poslovna sposobnost stiče se punoljetstvom ili sklapanjem braka prije punoljetstva. Poslovnu sposobnost može steći i osoba starija od 16 godina koja je postala roditelj. Sticanje poslovne sposobnosti znači da punoljetna osoba samostalno štiti svoja prava i interese, te samostalno preuzima obaveze i za njih odgovara.

Bračni partneri imaju jednaka prava na zajedničku imovinu, ukoliko se nisu drugačije dogovorili, i tom imovinom raspoložu sporazumno. Imovina koju bračni partner ima u momentu sklapanja braka ostaje njegova posebna imovina i nakon sklapanja braka.

Za obaveze koje je jedan bračni partner imao prije sklapanja braka ne odgovara drugi bračni partner, npr. kredit podignut prije sklapanja braka i sl.

Podjela bračne stečevine vrši se dogovorom bračnih partnera. Ukoliko oni ne mogu postići dogovor o ovom pitanju, to će učiniti sud na zahtjev bračnih partnera ili njihovih povjerilaca.

Bračni partner, koji je za vrijeme trajanja bračne zajednice imao svoj doprinos u uvećanju i održavanju posebne imovine drugog bračnog partnera (npr. rad na poljoprivrednom dobru bračnog partnera, ulaganje u obnovu stana ili kuće i sl.), može tužbom tražiti da mu drugi bračni partner pruži odgovarajuću naknadu u novcu.

Da li mogu sklopiti bračni ugovor?

Bračnim ugovorom mogu se urediti imovinsko-pravni odnosi bračnih partnera, kako prilikom sklapanja braka tako i za vrijeme trajanja bračne zajednice. Da bi bračni ugovor bio važeći, mora biti sačinjen u pismenoj formi i ovjeren od strane sudije ili notara.

Na koji način mogu proglasiti nestalog bračnog partnera umrlim?

Prema **Zakonu o vanparničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine i Zakonu o vanparničnom postupku Republike Srpske**, umrlim se može proglasiti:

- lice o čijem životu posljednjih pet godina nije bilo nikakvih vijesti, a od čijeg je rođenja prošlo 60 godina,
- lice o čijem životu posljednjih pet godina nije bilo nikakvih vijesti, a za koje je vjerovatno da više nije živo,
- lice koje je nestalo u brodolomu, saobraćajnoj nesreći, požaru, poplavi, zemljotresu, ili nekoj drugoj direktnoj životnoj opasnosti, a o čijem životu nije bilo nikakvih vijesti šest mjeseci od dana prestanka te opasnosti,
- lice koje je nestalo za vrijeme rata ili u vezi sa ratnim događanjima, a o čijem životu nije bilo nikakvih vijesti godinu dana od prestanka neprijateljstava.

Odluku o proglašenju nestale osobe umrlom donosi sud u općini u kojoj je osoba, koja se treba proglasiti umrlom, imala zadnje prebivalište, odnosno boravište. Prijedlog za proglašenje nestale osobe umrlom može podnijeti svako lice koje ima pravni interes u proglašenju nestale osobe umrlom, kao npr. bračni partner koji želi okončati brak s osobom koja je nestala, djeca nestale osobe koja žele podijeliti imovinu roditelja, poslovni partner koji želi odvojiti svoj dio imovine od imovine osobe koja je nestala, itd. Osobi, na koju se odnosi prijedlog za proglašenje nestale osobe umrlom, imenuje se staratelj od strane organa starateljstva.

Prijedlog za proglašenje nestale osobe umrlom treba sadržati sljedeće:

- naziv suda kojem se podnosi prijedlog,
- ime i prezime osobe, za koju se predlaže da se proglasi umrlom,
- datum rođenja te osobe,
- posljednje prebivalište, odnosno boravište te osobe³,
- činjenice na kojima se zasniva prijedlog,
- dokaze kojima se utvrđuju te činjenice,
- pravni interes predlagatelja za podnošenje prijedloga,
- ime i prezime predlagatelja i njegova i njena adresa,
- te izvod iz matične knjige rođenih osobe koja se treba proglasiti umrlom.

³Prebivalište je mjesto stalnog boravka određene osobe.
Boravište je mjesto /adresa/ na kojoj osoba privremeno boravi.

Ako se nestalo lice ne javi ili ako se ne dobiju nikakvi podaci po isteku određenog roka, sud će saslušati imenovanog staratelja, a po potrebi i predlagatelja, i nakon što istraži potrebne činjenice sud će donijeti rješenje.

Ukoliko utvrdi da su ispunjeni potrebni uslovi, sud donosi **rješenje o proglašenju nestale osobe umrlom**. Stupanjem na snagu rješenja o proglašenju nestale osobe umrlom prestaje brak u kojem je ta osoba bila. Taj prestanak braka je konačan, tako da povratak osobe koja je proglašena umrlom, ukoliko se takva situacija desi, ne utiče na brak koji je drugi bračni partner u međuvremenu sklopio.

Šta je vanbračna zajednica?

Vanbračna zajednica je zajednica života žene i muškarca koji nisu u braku, ili u vanbračnoj zajednici sa drugom osobom, a koja traje najmanje tri godine ili kraće, ukoliko je u toj zajednici rođeno zajedničko dijete (Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine).

Vanbračna zajednica predstavlja zajednicu života muškarca i žene, koja nije pravno uređena na način predviđen Porodičnim zakonom. Ova zajednica je izjednačena sa bračnom zajednicom u pogledu prava na međusobno izdržavanje i drugih imovinsko-pravnih odnosa (Porodični zakon Republike Srpske).

Imovina koju su vanbračni partneri stekli radom u vanbračnoj zajednici smatra se njihovom vanbračnom stečevinom. Na ovu imovinu primjenjuju se sva pravila koja se odnose i na bračnu stečevinu.

Šta je porodično nasilje?

Nekoliko zakona tretira problematiku nasilja u porodici. Nasilje u porodici, u ovisnosti od težine, načina izvršenja i posljedica koje nastupe, može se tretirati kao krivično djelo ili kao prekršaj, dok poseban zakon o zaštiti od nasilja u porodici (Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Federacije Bosne i Hercegovine i Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske) definiše i precizne mjere obezbjeđenja u svrhu zaštite žrtve nasilja u porodici.

Prema krivičnim zakonima entiteta onaj ko nasiljem, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava mir, tjelesnu cjelovitost ili psihičko zdravlje člana svoje porodice može biti kažnjen novčanom kaznom ili kaznom zatvora. Ukoliko se takvo djelo učini prema članu porodice koji živi u zajedničkom domaćinstvu, ili ukoliko se upotrijebi oružje, oruđe ili drugo sredstvo prikladno za ozljedu tijela, počinitelj će biti kažnjen kaznom zatvora. Ukoliko je kao posljedica nasilja nastupilo teško tjelesno oštećenje ili je nasilje poduzeto prema djetetu ili maloljetnom licu i ukoliko je usljed takvog djelovanja nastupila smrt, predviđene su dugotrajne zatvorske kazne. Sud, u krivičnom postupku, također može izreći odgovarajuće sigurnosne mjere, kao što su obavezno psihijatrijsko liječenje ili liječenje od ovisnosti, tj. mjere zaštitnog nadzora u slučaju izricanja uslovne osude. Mjere zaštitnog nadzora su liječenje u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi, uzdržavanje od upotrebe alkoholnih pića ili opojnih droga, posjećivanje određenih psihijatrijskih, psiholoških i drugih savjetova i postupanje po njihovim savjetima, osposobljavanje za određeno zanimanje, prihvaćanje zaposlenja koje odgovara stručnoj spremi i sposobnostima učinitelja, raspolaganje plaćom i drugim prihodima ili imovinom na primjeren način i u skladu sa bračnim i porodičnim obavezama.

Prema Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici Federacije Bosne i Hercegovine i Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske, nasiljem u porodici smatraju se sljedeće radnje:

- svaka primjena fizičke sile ili fizičke prinude na fizički ili psihički integritet člana porodice,
- svako postupanje jednog člana porodice koje može prouzrokovati ili izazvati fizičku ili psihičku bol ili ekonomsku štetu drugom članu porodice,
- prouzrokovanje straha ili lične ugroženosti ili povrede dostojanstva člana porodice ucjenom ili drugom prinudom,
- fizički napad člana porodice na drugog člana porodice, bez obzira da li je nastupila fizička povreda ili nije,
- verbalni napad, vrijeđanje, psovanje, nazivanje pogrđnim imenima, te drugi načini grubog uznemiravanja člana porodice od drugog člana porodice,
- seksualno uznemiravanje i uznemiravanje drugog člana porodice,
- uhođenje i svi drugi slični oblici uznemiravanja drugog člana porodice,
- oštećenje ili uništenje zajedničke imovine ili pokušaj da se to učini,

- propuštanje dužne pažnje, nadzora prema drugom članu porodice ili ne pružanje pomoći i zaštite tom članu porodice, iako za to postoji obaveza prema zakonu i moralu, što može imati za posljedicu stanje ili osjećaj fizičke, psihičke ili ekonomsko-socijalne ugroženosti tog člana porodice,
- Izolacija i ograničavanje slobode kretanja i komuniciranja sa trećim licima.

Učiniocima nasilja, prema entitetskim zakonima o zaštiti od nasilja u porodici, mogu se izreći sljedeće zaštitne mjere:

- 1) udaljenje iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora i zabrana vraćanja u stan, kuću ili neki drugi stambeni prostor,
- 2) zabrana približavanja žrtvi nasilja,
- 3) osiguranje zaštite osobe izložene nasilju,
- 4) zabrana uznemiravanja ili uhođenja osobe izložene nasilju,
- 5) obaveza psihosocijalnog tretmana,
- 6) obavezno liječenje od ovisnosti,
- 7) rad u korist humanitarne organizacije ili lokalne zajednice (Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske).

Svrha zaštitnih mjera je da se njihovom primjenom spriječi nasilje u porodici i osigura zaštita žrtve nasilja i otklone okolnosti koje pogoduju ili podsticajno djeluju na izvršenje novih djela nasilja u porodici.

Zaštitne mjere se mogu izreći na zahtjev lica izloženog nasilju, odnosno njegovog punomoćnika ili na zahtjev policije, tužilaštva, centra za socijalni rad, vladinih, nevladinih organizacija ili po službenoj dužnosti. Zaštitne mjere izriče sud prema mjestu prebivališta, odnosno boravišta žrtve nasilja u porodici.

Zaštitna mjera udaljenja iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora i zabrana vraćanja u stan, kuću ili neki drugi stambeni prostor može se izreći u trajanju koje ne može biti kraće od trideset (30) dana niti duže od šest (6) mjeseci. Ova zaštitna mjera se izriče u slučaju ako osoba koja je izvršila nasilje prema članu porodice živi u stanu, kući li nekom drugom stambenom prostoru sa osobom nad kojom je izvršeno nasilje, a sud procjeni da postoji opasnost da bi učinilac ponovo mogao počinuti nasilje. Nasilnik kojem je izrečena ova mjera dužan je odmah napustiti stan, kuću ili drugi stambeni prostor. Ako postoji potreba ova mjera može se izvesti i uz prisustvo policijskog službenika.

Zaštitna mjera zabrane približavanja žrtvi nasilja u porodici se određuje u trajanju koje ne može biti kraće od mjesec dana niti duže od jedne godine. Ova mjera se izriče počiniocu nasilja u porodici, kada sud ocijeni da postoji opasnost da bi počinitelj mogao ponoviti djelo nasilja. Rješenjem kojim sud izriče mjeru zabrane približavanja žrtvi nasilja u porodici, sud precizira mjesta, odnosno područja, kao i udaljenost ispod koje se učinilac ne smije približiti žrtvi nasilja.

Zaštitna mjera osiguranja zaštite žrtve nasilja može se izreći osobi koja je izložena nasilju u porodici sa ciljem njene fizičke zaštite i osiguranja da može ostvariti svoja prava ili interese bez straha i opasnosti po ugrožavanje svog života.

Licu izloženom nasilju se obezbjeđuje:

1. privremeni smještaj i zbrinjavanje u socijalnim ili drugim centrima (sigurnim kućama) ili kod drugih porodica, odnosno na drugim pogodnim mjestima,
2. pravo na privremeno izdržavanje iz alimentacionog fonda.

Sud, uz izricanje ove zaštitne mjere, izdaje nalog odgovarajućoj ustanovi ili centru o prijemu na privremeni smještaj i zbrinjavanje žrtve nasilja dok se na nasilniku ne provede zaštitna mjera udaljenja iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora i zabrana vraćanja u stan, kuću ili neki drugi stambeni prostor.

Zaštitna mjera zabrane uznemiravanja ili uhođenja žrtve nasilja određuje se u trajanju koje ne može biti kraće od jednog mjeseca niti duže od jedne godine. Ova zaštitna mjera se može izreći osobi ako nasilje čini uznemiravanjem ili uhođenjem, a izvjesna je mogućnost i opasnost da bi ponovila radnje uznemiravanja i uhođenja člana porodice.

Zaštitna mjera obaveznog psihosocijalnog tretmana se izriče počiniocu nasilja u porodici kako bi se otklonilo njegovo nasilničko ponašanje ili ukoliko postoji sumnja i opasnost od ponavljanja nasilja. Ova mjera traje do prestanka razloga zbog kojeg je određena, a ne može trajati duže od dvije godine.

Zaštitna mjera obaveznog liječenja od ovisnosti se izriče nasilnoj osobi koja je nasilje učinila pod uticajem ovisnosti od alkohola, opojnih droga ili drugih supstanci, a postoji opasnost da se nasilje ponovi. Sud ovu zaštitnu mjeru određuje u trajanju koje ne može biti kraće od jednog mjeseca niti duže od dvije godine.

Zdravstveni i socijalni radnici, nastavnici, vaspitači, medicinske, obrazovne i druge ustanove i organi, kao i nevladine organizacije, koji/e u obavljanju svoje dužnosti saznaju za učinjeno nasilje u porodici, dužni su odmah po saznanju o počinjenom nasilju prijaviti učinjeno nasilje u porodici nadležnoj policijskoj upravi.

Prijavu nasilja u porodici dužni su dostaviti i članovi porodice, kao i svaki građanin/ka koji sazna za učinjeno nasilje u porodici, a posebno ako je žrtva nasilja maloljetna osoba. Osoba koja ne prijavi nasilje u porodici, a dužna je to učiniti, čini prekršaj.

Žrtve nasilja u porodici mogu prijaviti nasilje nadležnoj policijskoj upravi.

Nakon prijavljivanja nasilja u porodici postupak je sljedeći:

- nakon što primi prijavu o nasilju u porodici, policija je obavezna poslati patrolu policije na uviđaj,
- kada policija stigne, procjenjuje se situacija i stepen ugroženosti zdravlja i života žrtve porodičnog nasilja,
- nakon procijenjene situacije, policija privodi nasilnika na saslušanje, a za žrtvi obezbjeđuje ljekarsku pomoć, ukoliko je potrebna,
- nakon obavljenog saslušanja, policija nasilnika može zadržati 12 sati u pritvoru i u tom periodu ga može privedi sudu, koji sasluša nasilnika, i ako ocijeni da je neophodno da se žrtva nasilja u porodici bez odlaganja zaštiti, sud izriče odgovarajuću zaštitnu mjeru (jednu od ranije navedenih), kao prekršajnu sankciju, ne čekajući okončanje krivičnog postupka.

Broj telefona policije - 122

Sigurne kuće u BiH:

Modriča – telefon: 053/820-700; 820-701; **Prijedor** – telefon: 052/212-199; **Mostar** – telefon: 036/580-380; 061/485-410; **Sarajevo** – telefon: 033/222-000; **Bihać** – telefon: 037/220-855; **Banja Luka**, - telefoni: 051/462 – 146, 051/463-143;

SOS telefoni:

- Republika Srpska: 1264

-Federacija Bosne i Hercegovine:

„**Žene s Une**“, Bihać – 062/135-213; „**Žene BiH**“, Mostar – 036/580-380; **Mali telefon - dječiji SOS** telefon 1302; „**Medica**“ Zenica – 032/463-514; „**Fondacija lokalne demokratije**“ – Sarajevo – 033/222-000; „**Žene ženama**“ Sarajevo – 033/214-673; „**Horizonti**“ –Tuzla – 035/251-673

Trgovina ljudima

Krivičnim zakonima u Bosni i Hercegovini zabranjeno je navođenje, podsticanje ili namamljivanje druge osobe na pružanje seksualnih usluga, radi ostvarenja materijalne koristi. Također, zabranjeno je koristiti se silom, prijetnjom ili obmanom kako bi se određena osoba navela na pružanje seksualnih usluga.

Krivičnim zakonima zabranjeno je koristiti tešku situaciju proisteklu iz boravka neke osobe u stranoj zemlji, kako bi se ta osoba prisilila ili navela na pružanje seksualnih usluga. Ukoliko su navedena djela učinjena prema maloljetniku, predviđene su teže kaznene mjere. Krivičnim zakonom Bosne i Hercegovine zabranjeno je osobu prisiljavati na prostituciju oduzimanjem i zadržavanjem identifikacijskih dokumenata (pasoša i sl.).

Kada policija dođe u kontakt sa žrtvom trgovine ljudima, dužna je odmah informisati Odjel za strance, kao i nevladinu organizaciju „Vaša prava”, u cilju preduzimanja aktivnosti, u skladu sa Zakonom o kretanju i boravku stranaca i azilu i Pravilnikom o zaštiti stranaca, žrtava trgovine ljudima.

Odjel za strance će dalje, u saradnji sa policijom i tužiteljem, odlučiti u koju će sigurnu kuću žrtva trgovine osobama biti smještena.

Silovanje

Osoba koja drugu osobu prinudi na spolni odnos ili sa njim izjednačenu spolnu radnju, upotrebom sile, prijetnje, ucjene ili zloupotrebom službenog ili drugog položaja, biće kažnjena kaznom zatvora, čija se dužina određuje u skladu sa uslovima pod kojim je silovanje učinjeno (da li je silovanje izvršeno na naročito ponižavajući način, da li je tom prilikom nastupila smrt silovane osobe, da li je silovana osoba maloljetna, da li je nastupila trudnoća, da li je silovanje izvršeno na naročito ponižavajući način i sl.).

Osoba koja je silovana treba se odmah obratiti najbližoj policijskoj stanici, odakle će biti upućena na potrebni ljekarski pregled. Policija je dužna uzeti sve potrebne podatke o okolnostima učinjenog djela, kojima raspolaže osoba nad kojom je izvršeno djelo (opis osobe koja je izvršila djelo, mjesto na kojem je silovanje izvršeno i sl.) i napraviti prijavu nadležnom tužilaštvu.

Pod kojim uslovima se može izvršiti abortus?

Na zahtjev trudnice, pobačaj/abortus se može izvršiti **do desete sedmice** trudnoće. Za maloljetne trudnice i trudnice koje su lišene pravne sposobnosti, zahtjev za izvršenje pobačaja podnosi roditelj, odnosno staratelj. Samo izuzetno, ukoliko je maloljetna trudnica starija od 16 godina i samostalno zarađuje za život, može sama podnijeti zahtjev za prekid trudnoće. Prekid trudnoće kod maloljetne trudnice koja ima preko 14 godina života, ne može se izvršiti bez njene saglasnosti.

Trudnoća, koja je trajala duže od 10 sedmica, može se prekinuti samo u izuzetnim slučajevima, kao što su:

- rizik po život i zdravlje žene,
- rizik po fizičko i mentalno zdravlje djeteta koje se treba roditi,
- ukoliko je trudnoća posljedica silovanja ili nekog drugog sličnog zločina.

Da bi se izvršio pobačaj nakon 10 sedmica trudnoće, potrebna je posebna dozvola komisije. Žena se može obratiti drugostepenoj komisiji u slučaju da prvostepena komisija odbije njen zahtjev.

Trudnoća koja je trajala duže od 20 sedmica, može se prekinuti samo u slučaju ako je u pitanju spašavanje života ili zdravlja žene nad kojom se obavlja pobačaj.

Abortus/pobačaj se mora izvesti u bolnici ili drugoj ovlaštenoj ustanovi za zdravstvenu njegu. Krivičnim zakonima entiteta i Brčko Distrikta zabranjen je prekid trudnoće van ovlaštene ustanove i pobačaj ne smije izvršiti osoba koja za to nema dozvolu.

Šta je diskriminacija na osnovu spola?

Diskriminacija na osnovu spola predstavlja svako pravno ili fizičko, direktno ili indirektno razlikovanje, privilegiranje, isključivanje ili ograničavanje zasnovano na spolu, zbog kojeg se pojedinkama/cima otežava ili negira priznanje, uživanje ili ostvarivanje ljudskih prava i sloboda u političkom, obrazovnom, ekonomskom, socijalnom, kulturnom, sportskom, građanskom i svakom drugom području javnog života.

Diskriminacija može biti direktna i indirektna

Direktna diskriminacija na osnovu spola postoji kada je osoba tretirana nepovoljnije u odnosu na drugu osobu, u istoj ili sličnoj situaciji, zbog svog spola, kao naprimjer :

- objavljivanje oglasa za posao kojim se za određeno radno mjesto traži isključivo osoba muškog ili ženskog spola,
- odbijanje poslodavca da zaposli ženu, sa obrazloženjem da ne prima trudnice, odbijanje poslodavca da zaposli muškarca, s obrazloženjem da je posao za koji je raspisan konkurs "ženski" i sl.

Indirektna diskriminacija na osnovu spola postoji kada prividno neutralna pravna norma, kriterij, ili praksa jednaka za sve, dovede u nepovoljan položaj osobu jednog spola u poređenju s osobama drugog spola, kao na primjer :

- opća poslovna odluka da se ne primaju u radni odnos osobe koje ispunjavaju uslove iz oglasa, a za koje se može očekivati da zatraže korištenje bolovanja u trajanju dužem od 6 mjeseci (potencijalne trudnice indirektno pogođene diskriminacijom),
- objavljivanje oglasa za posao kojim se traži osoba određenih fizičkih karakteristika koje ne može imati većina žena, odnosno muškaraca.

Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini određene su dodatne definicije diskriminacije na osnovu spola, koje glase:

- **nasilje na osnovu spola** je bilo koje djelo koje nanosi fizičku, mentalnu, seksualnu ili ekonomsku štetu, ili patnju, kao i prijetnje takvim djelima koje ozbiljno sputavaju osobe da uživaju u svojim pravima i slobodama na principu ravnopravnosti spolova, u javnoj ili privatnoj sferi života, uključujući i trgovinu ljudima radi prisilnog rada, te ograničenje ili proizvoljno lišenje slobode osoba izloženih takvim djelima (npr. udaranje osobe suprotnog spola, nazivanje osobe suprotnog spola pogrđnim riječima i sl.),
- **uznemiravanje** predstavlja svaku situaciju u kojoj dolazi do neželjenog ponašanja u vezi sa spolom, a koje ima za cilj i rezultat nanošenje štete dignitetu osobe ili stvaranje zastrašujuće, neprijateljske, ponižavajuće, prijetee ili slične situacije (npr. vrijeđanje radnice/ka od strane njenih kolega/ica, neprimjerene šale i komentari kojima se vrijeđaju pripadnici/e jednog spola i sl.),
- **seksualno uznemiravanje** predstavlja svako ponašanje koje riječima, radnjama, ili psihičkim djelovanjem seksualne prirode ima za cilj ili rezultat nanošenje štete dignitetu osobe, ili stvaranje zastrašujuće, neprijateljske, ponižavajuće, prijetee ili slične situacije, a koje je motivirano pripadnošću različitom spolu ili različitom seksualnom orijentacijom, a koje za oštećenu osobu predstavlja nepoželjno fizičko, verbalno, sugestivno i drugo ponašanje (npr. neprimjereno doticanje osobe suprotnog spola, davanje neprimjerenih prijedloga osobi suprotnog spola).

Onaj ko na osnovu spola vrši nasilje, uznemiravanje i seksualno uznemiravanje, u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, kaznit će se za krivično djelo kaznom zatvora u trajanju od 6 mjeseci do 5 godina. Osobe se mogu kazniti u krivičnom kao i u prekršajnom postupku.

Seksualno uznemiravanje predstavlja osnov za naknadu štete pred općinskim/osnovnim sudom. Državni organi, u cilju sprječavanja diskriminacije, imaju prema zakonu obavezu poduzeti edukativne i druge aktivnosti kao preventivne mjere.

Ukoliko ste izloženi nekom od nevedenih oblika diskriminacije na osnovu spola, trebate podnijeti prijavu nadležnom policijskom organu. Agenciji za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centru Federacije Bosne i Hercegovine i Gender centru Republike Srpske možete podnijeti zahtjev za ispitivanje povreda Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini. Obrazac zahtjeva možete dobiti na web stranicama: www.arsbih.gov.ba, www.fgenderc.com.ba, www.gc.vladars.net.

Zakon o radu Republike Srpske definisao je pitanja diskriminacije na osnovu spola u postupku zapošljavanja, trajanja radnog odnosa i otkaza ugovora o radu. Pomenutim zakonom predviđeni su izuzeci samo u slučajevima:

- ako je normama, pravilima ili praksom moguće opravdati postizanje zakonitog cilja koji je proporcionalan preduzetim nužnim i opravdanim mjerama;
- uspostavljanja specijalnih mjera radi postizanja jednakosti i ravnopravnosti spolova i eliminacije postojeće neravnopravnosti, odnosno zaštite spolova na osnovu biološkog određenja.

Zakon također zabranjuje uznemiravanje i seksualno uznemiravanje, nasilje po osnovu spola, kao i sistematsko zlostavljanje radnika od poslodavca i drugih zaposlenih.

Poslodavac je dužan preduzeti efikasne mjere s ciljem sprečavanja, nasilja na osnovu pola, diskriminacije, uznemiravanja, seksualnog uznemiravanja u radu i/ili u vezi sa radom i mobinga te ne smije preduzimati nikakve mjere prema radniku zbog činjenice da se žalio/la na nasilje, diskriminaciju, uznemiravanje, seksualno uznemiravanje i mobing.

Zakon o radu Federacije Bosne i Hercegovine propisuje da lice koje traži zaposlenje, kao i lice koje se zaposli, ne može biti stavljeno u nepovoljniji položaj zbog rase, boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, imovnog stanja, rođenja ili kakve druge okolnosti, članstva ili nečlanstva u političkoj stranci, članstva ili nečlanstva u sindikatu, te tjelesnih i duševnih poteškoća.

Koji podaci se od mene ne smiju tražiti prilikom razgovora za posao?

Poslodavac nema pravo pitati kandidata/kandidatkinju za posao bilo kakva lična pitanja koja nisu u neposrednoj vezi sa poslovima koje bi radnik/ca u budućnosti trebao/la obavljati. Lični podaci zaposlenika ne mogu se prikupljati, koristiti, obrađivati ili dostavljati trećim licima ili nadležnim organima, osim ako to nije određeno zakonom ili ako je to potrebno radi ostvarivanja prava i obaveza iz radnog odnosa.

Da li trebam biti plaćena jednako kao i moje muške kolege?

Istraživanje o razlikama plata žena i muškaraca koje je provedeno u Bosni i Hercegovini pokazalo je da je tržište u našoj zemlji više orijentisano prema muškarcima i da su žene u našoj državi manje plaćene od muškaraca. Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini propisuje da su svi ravnopravni u procesu zapošljavanja po osnovu spola. Zakonom je zabranjeno neprimjenjivanje jednake plaće i drugih beneficija za isti rad, odnosno za rad jednake vrijednosti.

Šta je mobing?

Mobing je specifičan oblik ponašanja na radnom mjestu, kojim jedno ili više lica sistematski, u dužem vremenskom periodu, psihički zlostavalja ili ponižava drugo lice s ciljem ugrožavanja njegovog ugleda, časti, ljudskog dostojanstva i integriteta. Pitanje mobinga riješeno je u zakonodavstvu Republike Srpske (Zakon o radu Republike Srpske), dok Zakon o radu Federacije Bosne i Hercegovine ne tretira ovo pitanje.

Zakon protiv diskriminacije Bosne i Hercegovine, čija će se izrada finalizirati tokom 2008. godine uključuje pitanje mobinga.

Da li seksualna orijentacija utiče na moja prava?

Krivičnim zakonom Bosne i Hercegovine zabranjeno je uskraćivanje i ograničavanje građanskih prava utvrđenih Ustavom Bosne i Hercegovine i drugim propisima na osnovu seksualnog opredjeljenja. Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, zabranjuje se diskriminacija na osnovu spolne orijentacije.

Prema Porodičnom zakonu Federacije Bosne i Hercegovine i Porodičnom zakonu Republike Srpske, brak je definisan kao zakonom uređena zajednica života muškarca i žene, što znači da osobe istog spola u Bosni i Hercegovini ne mogu sklopiti brak. Istospolne zajednice ne proizvode nikakve pravne učinke (npr. ne može se naslijediti imovina partnera/ice i sl).

U slučaju napada na tjelesni integritet osobe, za šta je direktni povod seksualna orijentacija te osobe, krivično zakonodavstvo uređuje ovo pitanje na način da povreda prava na život i tjelesni integritet pojedinke ili pojedinca predstavlja krivično djelo, bez obzira na povod. Svaki napad prijavljuje se policiji, nakon čega tužilaštvo pokreće sudski postupak protiv napadača/ice, a obeštećenje zavisi od sudske odluke.

Kada je u pitanju diskriminacija na radnom mjestu, sloboda rada zagwarantovana je svim građanima i građankama Bosne i Hercegovine. Izričito se zabranjuje stavljanje u nepovoljniji položaj prilikom zapošljavanja ili tokom trajanja radnog odnosa zbog rase, boje kože, jezika... ili kakve druge okolnosti.

Šta da radim ako sam dobila otkaz za vrijeme porodiljskog odsustva?

Trudnoća žene ne može i ne smije biti razlog za otkaz. Ukoliko poslodavac zbog trudnoće odbije zaposliti ženu, otkáže joj ugovor o radu ili joj ne omogući da koristi porodajno odsustvo počinio je prekršaj. Osoba koja je za vrijeme porodiljskog odsustva dobila otkaz, a da pri tom nije povredila niti jednu od ugovorenih tačaka ugovora o radu, može se obratiti nadležnoj inspekciji rada ili podnijeti tužbu nadležnom općinskom sudu radi zaštite svojih prava. Postupke iz radnih sporova sud će riješavati sa posebnom pažnjom i po hitnom postupku. O visini kazne odlučuje sud procjenjujući okolnosti pod kojima je konkretan prekršaj učinjen.

Da li trudnice imaju pravo na zaštitu, porodiljsko odsustvo i nadoknadu plate za vrijeme porodiljskog odsustva?

Zakonom o radu Republike Srpske, Zakonom o radu Federacije Bosne i Hercegovine i Zakonom o radu Brčko Distrikta, ženama se osigurava posebna zaštita u trudnoći i zabranjuje rad na svim poslovima koji mogu biti štetni po njeno zdravlje i trudnoću.

Trudnoća i porodiljsko odsustvo ne utiču na sigurnost zaposlenja, jer pomenutim zakonima o radu **zabranjeno je, od žene koja traži zaposlenje, kao i od žene koja je u radnom odnosu, tražiti da obavi test na trudnoću**. Poslodavac ne može odbiti da primi u radni odnos ženu zbog toga što je trudna, niti joj može otkazati ugovor o radu zbog trudnoće ili zbog korištenja porodiljskog odsustva.

Za vrijeme trudnoće, porođaja i njege djeteta, **žena ima pravo na porođajno odsustvo u roku od jedne godine neprekidno**, a za blizance, treće i svako sljedeće dijete, žena ima pravo na porođajno odsustvo od 18 mjeseci neprekidno. Žena koja počne raditi prije isteka porodiljskog odsustva ima pravo, pored dnevnog odmora, i na dodatno odsustvo u trajanju od 60 minuta radi dojenja djeteta.

Ako žena rodi mrtvo dijete ili ako dijete umre prije isteka porođajnog odsustva, žena ima pravo da produži porođajno odsustvo za onoliko vremena koliko je, prema nalazu ovlaštenog liječnika, potrebno da se oporavi od porođaja i psihičkog stanja prouzrokovanog gubitkom djeteta, a najmanje 45 dana od porođaja odnosno od smrti djeteta.

Na osnovu nalaza ovlaštenog ljekara žena može da otpočne porođajno odsustvo 45 dana prije porođaja, a obavezno 28 dana prije porođaja. Ako žena bez svoje krivice, na osnovu nalaza ovlaštenog liječnika, ne koristi porođajno odsustvo 28 dana prije porođaja, ima pravo da te dane iskoristi poslije porođaja.

Zaposlenica za vrijeme korištenja porođajnog odsustva ima pravo na naknadu plate.

U Republici Srpskoj porodiljska naknada se isplaćuje u iznosu prosjeka tri poslednje plate ukoliko žena radi, a ukoliko ne radi u visini prosječne plate u Republici Srpskoj.

Porodiljska davanja u Federaciji Bosne i Hercegovine finansiraju kantoni i svi kantoni ne isplaćuju porodiljsku nadoknadu.

U Kantonu Sarajevo porodiljska nadoknada određena je na iznos od 60% od prosječne plate, što iznosi oko 360 KM. U Zeničko-Dobojskom kantonu naknada iznosi 80% od prosjeka zadnjih šest plata, a maksimalan iznos je 481 KM. U Tuzlanskom kantonu naknada za porodilje je 90% od iznosa na koji se plaćaju doprinosi. U Tuzlanskom kantonu minimalno se isplaćuje 370 KM.

Da li muškarac ima pravo na roditeljsko odsustvo?

Roditelji djeteta mogu se sporazumjeti da roditeljsko odsustvo nakon isteka 60 dana od dana rođenja djeteta, umjesto majke nastavi koristiti otac djeteta. (Zakon o radu Republike Srpske). Otac djeteta, odnosno usvojilac može koristiti pravo na roditeljsko odsustvo u slučaju smrti majke, ukoliko majka napusti dijete ili ako je iz opravdanih razloga spriječena da koristi to pravo (Zakon o radu Federacije Bosne i Hercegovine).

Da li imam pravo na povlastice na radnom mjestu ukoliko sam roditelj djeteta sa posebnim potrebama?

Jedan od roditelja djeteta sa težim psihofizičkim smetnjama u razvoju, koje nije smješteno u zdravstvenu ili socijalnu ustanovu, ima pravo da radi polovinu punog radnog vremena uz pravo na naknadu plate za drugu polovinu radnog vremena. O trajanju, odnosno početku i prestanku korišćenja ovog prava odlučuje ovlašćena zdravstvena ustanova, vodeći računa o potrebama djeteta za pojačanom roditeljskom njegom i staranjem. Radi ostvarenja prava na nadoknadu plate do punog iznosa potrebno je kontaktirati kantonalni centar za socijalni rad, koji vam može dati pune informacije o načinu ostvarivanja pomenutog prava.

Roditelju koji koristi ovo pravo ne može se narediti da radi noću, da radi prekovremeno i ne može mu se promijeniti mjesto rada, ukoliko za to nije dao svoj pismeni pristanak.

Ukoliko nemam dovoljno sredstava za život da li mogu ostvariti pravo na izdržavanje od bivšeg bračnog partnera?

Bračni partner koji nema dovoljno sredstava za život ili ih ne može osigurati iz svoje imovine, a nesposoban je za rad ili se ne može zaposliti, ima pravo na izdržavanje od bivšeg bračnog partnera, srazmjerno njegovim mogućnostima. Zahtjev za izdržavanje bračni partner može podnijeti do zaključenja glavne rasprave općinskom sudu pred kojim se vodi postupak za razvod ili poništenje braka.

Sud može odbiti zahtjev za izdržavanje bračnog partnera u sljedećim slučajevima:

- ako se on, bez ozbiljnog povoda od drugog bračnog partnera, grubo i neprilično ponašao u bračnoj zajednici ili ukoliko bi obaveza izdržavanja bračnog partnera predstavljala očitu nepravdu za drugog bračnog partnera,
- ukoliko su bračni partneri kroz duže vrijeme odvojenog života samostalno osiguravali sredstva za vlastito izdržavanje,
- ako se utvrdi da bračni partner koji zahtjeva izdržavanje, prestankom braka koji je trajao kratko vrijeme, nije doveden u teži materijalni položaj od onog u kojem se nalazio prije sklapanja braka.

Pravo na izdržavanje u Federaciji Bosne i Hercegovine prestaje kada:

- razvedeni bračni partner ili bračni partner iz poništenog braka, sklopi novi brak ili zasnuje novu vanbračnu zajednicu,
- postane nedostojan tog prava,
- prestane ispunjavati uslove koji su potrebni za izdržavanje.

Prema zakonodavstvu Republike Srpske i Brčko Distrikta obaveza izdržavanja prestaje kada bivši bračni partner koji to pravo koristi, zaključi novi brak ili ako sud utvrdi da je postao nedostojan tog prava.

Da li mogu tražiti da me izdržava bivši vanbračni partner ako nemam dovoljno sredstava za život?

Ako je prestala vanbračna zajednica koja je trajala tri godine ili duže, vanbračni partner koji nema dovoljno sredstava za život ili ih ne može osigurati iz svoje imovine, a nesposoban je za rad ili se ne može zaposliti ima pravo da traži izdržavanje od bivšeg vanbračnog partnera. Tužba za izdržavanje u skladu sa ovom odredbom može se podnijeti u roku od jedne godine od prestanka vanbračne zajednice, u općinskom sudu na čijem području osoba od koje se traži izdržavanje ima prebivalište, odnosno boravište ili u općini u kojoj su vanbračni partneri imali posljednje zajedničko boravište.

Pravo na izdržavanje prestaje kada vanbračni partner sklopi brak ili zasnuje novu vanbračnu zajednicu ili ako više ne postoje razlozi zbog kojih je prvobitno i došlo do stvaranje obaveze izdržavanja vanbračnog partnera, (ukoliko se osoba kojoj se daje izdržavanje zaposli ili na neki drugi način počne zarađivati za život).

Da li imam pravo na finansijsku pomoć od strane oca djeteta ukoliko sam rodila dijete u vanbračnoj zajednici?

Troškove izazvane trudnoćom i porođajem vanbračnog djeteta snose majka i otac djeteta u skladu sa svojim imovinskim mogućnostima. U slučaju spora po ovom pitanju, sud će na zahtjev jednog od roditelja odrediti udio svakog od njih u snošenju troškova.

Šta da radim ako otac djeteta ne želi priznati očinstvo?

Majka djeteta koje je rođeno van braka prilikom upisa djeteta u matičnu knjigu rođenih dužna je dati izjavu o tome koga smatra ocem djeteta. Nakon toga matičar će organu starateljstva dostaviti zapisnik sa izjavom majke. Organ starateljstva nakon dobijenog zapisnika dužan je pozvati osobu koja je naznačena kao otac djeteta, kako bi se ta osoba izjasnila o tome da li je otac djeteta. Ukoliko osoba koja je naznačena kao otac djeteta prizna da je otac djeteta, o tome će se obavjestiti matični ured i osoba će se u matičnu knjigu rođenih unijeti kao otac djeteta. Ukoliko naznačena osoba odbije priznati da je otac djeteta organ starateljstva je dužan upoznati majku sa mogućnostima dokazivanja očinstva putem suda. Tužba za utvrđivanje očinstva treba se podnijeti nadležnom općinskom sudu, što je u ovom slučaju sud u kojem živi dijete.

Pored toga i dijete ima pravo podizanja tužbe za utvrđivanje očinstva. Ukoliko je dijete maloljetno, tužbu može podići njegova majka, odnosno njegov staratelj uz salasnost organa starateljstva.

Šta da radim ukoliko mi bivši supružnik ne isplaćuje dogovoreno izdržavanje za naše dijete?

Da bi postojalo krivično djelo izbjegavanja izdržavanja potrebno je da je obaveza izdržavanja utvrđena na osnovu izvršne odluke suda ili izvršnog poravnjenja zaključenog pred nadležnim organom. Presuda je izvršna ukoliko je postala pravosnažna i ako je protekao rok za dobrovoljno ispunjenje utvrđene obaveze.

Svako nedavanje izdržavanja ne mora značiti izvršenje ovog krivičnog djela. Krivično djelo izbjegavanja izdržavanja postoji u slučaju određenih činjenja ili nečinjenja počinioca ovog krivičnog djela koje ima za cilj izbjegavanje izdržavanja, odnosno onemogućavanje ostvarivanja ovog prava.

Pomenuto krivično djelo počinilac može izvršiti kroz radnje:

- prestanka obavljanja određene djelatnosti,
- mijenjanja mjesta prebivališta, odnosno boravišta,
- otuđenja imovine bilo stvarno ili fiktivno,
- odbijanja ponuđenog radnog mjesta u skladu sa stručnom spremom i radnom sposobnosti.

Ovo krivično djelo se ne može izvršiti ukoliko počinilac nema sredstava za izdržavanje ili je nesposoban za privređivanje.

Ukoliko želite pokrenuti krivični postupak protiv osobe koja je dužna davati izdržavanje možete se obratiti kantonalnom tužilaštvu koje će nakon uzimanja vaše izjave pokrenuti krivični postupak ili istom tužilaštvu podnijeti krivičnu prijavu. Određeni iznos na ime izdržavanja djeteta se može mijenjati (povećavati ili smanjivati) ukoliko dođe do izmjene okolnosti na osnovu kojih je donesena ranija presuda, odnosno sporazum. Ove okolnosti moraju se dokazati u parničnom postupku. Izmjenjene okolnosti mogu se odnositi na: polazak djeteta u školu, bolest djeteta, i sl. Ukoliko sud utvrdi da roditelji nisu u mogućnosti podmiriti potrebe izdržavanja djeteta/djece, obavijestit će o tome organ starateljstva koji je dužan osigurati sredstva za izdržavanje djeteta/djece.

Ako roditelj koji je na osnovu pravomoćne sudske odluke ili nagodbe sklopljene pred organom starateljstva dužan davati novac za izdržavanje djeteta ne izvršava svoje obaveze duže od tri mjeseca, organ starateljstva dužan je na osnovu prijedloga drugog roditelja ili po službenoj dužnosti, ako ocijeni da bi zbog toga bilo ugroženo izdržavanje djeteta, poduzeti mjere kako bi osigurao sredstva za privremeno izdržavanje sve dok roditelj, koji je dužan da daje izdržavanje ne počne ponovo izvršavati svoje obaveze.

Ukoliko roditelj koji je dužan plaćati izdržavanje ne izvršava obavezu roditelj kod kojeg je dijete, podnosi tužbu nadležnom sudu, koji nakon donošenja presude stavlja zabranu na platu roditelja koji je dužan davati izdržavanje.

Da li su roditelji dužni da me izdržavaju dok sam maloljetna/maloljetan?

Za podizanje djeteta i zadovoljavanje njegovih osnovnih potreba odgovorni su njegovi roditelji. Roditelji se trebaju brinuti o djeci ravnopravno i sporazumno, sa istim obavezama i dužnostima, bez obzira na to da li se radi o djeci iz bračne, vanbračne zajednice ili o usvojenoj djeci. Jedan od roditelja će se starati o djetetu, u slučajevima ako je drugi roditelj: umro, proglašen umrlim, spriječen da se stara o djetetu, ako mu je oduzeto roditeljsko staranje ili ako mu je oduzeta ili ograničena poslovna sposobnost. **Roditelj koji ne ostvaruje roditeljsko staranje, ili kojem je ograničeno ili oduzeto roditeljsko staranje, ne oslobađa se dužnosti izdržavanja djeteta.** U slučaju ako roditelj/i ne ispunjavaju svoje zakonske obaveze prema djetetu, za rješavanje ovih pitanja nadležan je organ starateljstva u općini u kojoj roditelj/i ili dijete imaju prebivalište, odnosno boravište.

Da li me moja djeca trebaju izdržavati ukoliko nemam dovoljno sredstava za život?

Punoljetno dijete je dužno izdržavati svog roditelja koji je nesposoban za rad i ne može se zaposliti, a nema dovoljno sredstava za život ili ih ne može ostvariti iz svoje imovine. Dijete se može osloboditi dužnosti izdržavanja roditelja koji ga iz neopravdanih razloga nije izdržavao u vrijeme kada je bio obavezan. Pastorak je također dužan, izdržavati maćehu ili očuha ukoliko su oni njega duže vrijeme izdržavali ili se brinuli o njemu. Ako maćeha ili očuh imaju i svoju djecu, dužnost izdržavanja je zajednička za djecu i pastorku. U slučaju da djeca odbijaju plaćati izdržavanje roditelja protiv djece se može podići tužba kojom će se odrediti visina izdržavanja.

Šta je ugovor o radu?

Ugovor o radu zaključuje se u pismenoj formi i može biti zaključen na određeno ili neodređeno vrijeme. Ugovor o radu na određeno vrijeme ne može se zaključiti na period duži od dvije godine.

Ugovor o radu može se zaključiti na određeno vrijeme u slučajevima (Zakon o radu Federacije Bosne i Hercegovine):

- sezonskih poslova,
- zamjene privremeno odsutnog zaposlenika,
- rada na određenom projektu,
- privremenog povećanja obima poslova, i
- drugim slučajevima utvrđenim kolektivnim ugovorom.

Ugovor o radu na određeno vrijeme može se zaključiti u slučajevima (Zakon o radu Republike Srpske):

- izvršavanja posla koji traje do 6 mjeseci,
- privremenog povećanja obima posla,
- zamjene odsutnog radnika do godinu dana,
- obavljanja posla čije je trajanje unaprijed određeno prirodom i vrstom posla.

Radni odnos zasnovan na osnovu ugovora o radu na određeno vrijeme prestaje istekom roka određenog tim ugovorom, ako se radnik i poslodavac drugačije ne sporazumiju. Poslodavac i radnik mogu se sporazumjeti da se važnost ugovora o radu na određeno vrijeme jednom ili više puta produži za određeni period, ali najduže do dvije godine od dana zaključivanja ugovora o radu na određeno vrijeme.

Ugovor o radu može zaključiti lice koje je navršilo 15 godina života i koje ima opću zdravstvenu sposobnost za rad utvrđenu od strane nadležne zdravstvene ustanove, odnosno ovlašćenog doktora medicine. Za zaključivanje ugovora o radu potrebna i saglasnost zakonskog zastupnika (roditelj ili staratelj). Maloljetno lice uživa posebnu zaštitu na radu i maloljetnik ne može zaključiti ugovor o radu za obavljanje poslova koji mogu ugroziti njegovo zdravlje, moral ili razvoj.

Šta je ugovor o djelu?

Ugovorom o djelu izvršilac se obavezuje da će obaviti određeni posao, dok naručilac posla se obavezuje da će platiti naknadu za obavljeni posao. Cilj ovog ugovora je izvođenje određenog zadatka. Važna razlika između ugovora o radu i ugovora o djelu je uplata mjesečnih doprinosa za zdravstveno i penzijsko-invalidsko osiguranje. Prema ugovoru o radu, poslodavac je obavezan da uplaćuje gore navedene doprinose, dok kod ugovora o djelu takva obaveza ne postoji.

Sigurne kuće u BiH:

Modriča – telefon: 053/820-700; 820-701; **Prijedor** – telefon: 052/212-199; **Mostar** – telefon: 036/580-380; 061/485-410; **Sarajevo** – telefon: 033/222-000; **Bihać** – telefon: 037/220-855; **Banja Luka**; - telefoni: 051/462 – 146, 051/463-143;

SOS telefoni:

Republika Srpska: 1264

Federacija Bosne i Hercegovine:

„**Žene s Une**“, Bihać – 062/135-213; „**Žene BiH**“, Mostar – 036/580-380; **Mali telefon - dječiji SOS** telefon 1302; „**Medica**“ Zenica – 032/463-514; „**Fondacija lokalne demokratije**“ – Sarajevo – 033/222-000; „**Žene ženama**“ Sarajevo – 033/214-673; „**Horizonti**“ – Tuzla – 035/251-673

Ukratko o Ministarstvu pravde Bosne i Hercegovine

Ministarstvo pravde je naročito nadležno za: administrativne funkcije vezano za pravosudne organe na državnom nivou, međunarodnu i međuentitetsku pravosudnu saradnju (međusobna pravna pomoć i kontakti sa međunarodnim tribunalima), obezbjeđivanje da zakonodavstvo Bosne i Hercegovine i njegova provedba na svim nivoima budu u skladu sa obavezama Bosne i Hercegovine koje proizilaze iz međunarodnih sporazuma, općenito djelovanje kao centralno koordinirajući organ za obezbjeđivanje usklađenosti zakonodavstva i standarda pravosudnog sistema među entitetima, ekstradiciju, poslove upravne inspekcije nad izvršavanjem zakona, upravni postupak i posebne upravne postupke na državnom nivou, pitanja udruženja građana, vođenje registra udruženja građana i nevladinih organizacija koje djeluju na teritoriji Bosne i Hercegovine, te druge poslove i zadatke koji nisu u nadležnosti drugih ministarstava Bosne i Hercegovine.

Web stranica projekta: www.mpr.gov.ba

Ukratko o Agenciji za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, osnovana je Odlukom Vijeća ministara 19.02.2004. godine, a u skladu sa članom 22. Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini.

Osim nadzora nad provođenjem Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, Agencija obavlja i druge poslove i zadatke, koji su vezani za unapređenje i promovisanje ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini.

Web stranica projekta: www.arsbih.gov.ba

Ukratko o Kanada – Bosna i Hercegovina Projektu pravosudne reforme (JRP)

Kanada-BiH Projekat pravosudne reforme je trogodišnji projekat, usmjeren da pruži doprinos u postizanju održivog, efikasnog pravosudnog sistema, koji je pristupačan, transparentan, nepristrasan, nezavisan, efikasan i koji jača promociju i zaštitu ravnopravnosti spolova.

Web stranica projekta: www.canada-bih-jrp.org

Tel/fax: 033 554-235, 033 554-236
